

BOLA SHAXSINI RIVOJLANTIRISHDA KITOXONLIK MADANIYATIGA YO‘NALTIRILGAN TEXNOLOGIYALAR

Azimova Dilnoza Sherzodovna

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Alfraganus Universiteti "Ijtimoiy fanlar" fakulteti

"Pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur tezisda bola shaxsining intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida **kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarning** ilmiy-nazariy asoslari hamda amaliy imkoniyatlari tahlil etiladi. Kitob o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytirish, o'qish jarayonini shaxsga yo'naltirilgan, interaktiv va reflektiv o'rganish texnologiyalari asosida tashkil etish yo'llari yoritiladi. Shuningdek, o'qish madaniyati orqali bola tafakkurining takomillashuvi, emotsional savodxonligi, kommunikativ kompetensiyasi va estetik idrokining rivojlanish mexanizmlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari kitobxonlik faoliyatini innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish shaxsning ma'naviy barkamolligini ta'minlashda samarali omil bo'lishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik madaniyati, innovatsion texnologiyalar, refleksiya, emotsional-intellektual rivojlanish, media-kitobxonlik.

Zamonaviy ta'lim jarayonida bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri — bu kitobxonlik madaniyatini shakllantirishdir. Kitobxonlik madaniyati bolaning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki uning fikrlash, idrok etish, muloqot va o'zini ifoda etish kabi asosiy psixik jarayonlarini faollashtiradi. O'qish faoliyati orqali bola til kompetensiyasini, estetik didini, axloqiy qarashlarini va ijtimoiy ongini shakllantiradi. Shu boisdan o'qish madaniyatini rivojlantirish zamonaviy pedagogik tizimning markaziy masalalaridan biri sifatida ko'riladi.

Bugungi kunda axborot oqimining tezkorligi, raqamli texnologiyalar ta'sirining ortishi sharoitida bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni saqlab qolish va mustahkamlash ta'limning dolzarb vazifasiga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, kitobxonlik madaniyatiga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar — bola shaxsining intellektual, emotsional va ma'naviy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi samarali vosita sifatida e'tirof etiladi.

Mazkur yo'nalishdagi izlanishlar innovatsion ta'lim metodlari, faol o'rganish strategiyalari, reflektiv o'qish usullari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish orqali o'qish faoliyatini yangicha bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Shuningdek, bola shaxsida kitob bilan muloqot madaniyati,

mustaqil o'qish ko'nikmasi hamda axborotni tahlil qilish va baholash kompetensiyalari shakllanishiga zamin yaratadi.

O'qish faoliyati bolaning kognitiv, nutqiy va emotsional sohalarini bir vaqtning o'zida faollashtiradi. Bunda muhim jarayonlar quyidagilar:

- **Kognitiv sohada.** Matnni tushunish (reading comprehension) orqali bola sabab-oqibat munosabatlarini, struktura va mantiqiy ketma-ketlikni o'rganadi; metafora va simvolik mazmunni idrok etish orqali abstrakt va analogik fikrlash rivojlanadi.

- **Nutq va til rivoji.** O'qilgan matnlar so'z boyligini oshiradi, grammatik tuzilmalarni mustahkamlaydi, hikoya tuzish va nutqiy muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi. Dialogik o'qish va dramatizatsiya orqali nutq amaliyoti faol bo'ladi.

- **Emotsional va ijtimoiy sohada.** Asarlar orqali bola boshqalar hissiyotlarini anglashi (empatiya), axloqiy tafakkur va estetik baholashni o'zlashtiradi; ijtimoiy vaziyatlar va rollarni sinovdan o'tkazadi.

- **Metakognitsiya va refleksiya.** O'qish jarayonida o'quvchi o'z tushunishini, strategiyalarini tahlil qiladi — bu mustaqil o'qish va o'zini baholash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Shuningdek, kitobxonlik madaniyati — shaxsiy yetakchilik, axloqiy qaror qabul qilish va madaniy identifikatsiya manbai sifatida ham xizmat qiladi. Shu sababdan, pedagogik amaliyot kitobxonlikni faqat ma'lumot olish vositasi emas, balki shaxsni tarbiyalashning integrativ elementiga aylantirishi lozim.

Pedagogik amaliyotda quyidagi innovatsion texnologiyalar samarali deb topilmoqda:

- **Interaktiv o'qish texnologiyasi:** muhokama, savol-javob, rolli o'qish va dramatizatsiya asosida asarni chuqur idrok etish.

- **Loyiha asosida o'rganish (Project-Based Reading):** bola o'qigan asar bo'yicha mustaqil tadqiqot, rasmiylashtirish yoki ijodiy taqdimot tayyorlaydi.

- **Media-kitobxonlik yondashuvi:** raqamli platformalar, audio va e-kitoblar orqali o'qishga qiziqishni oshirish, o'qilgan asarni tahlil qilishni o'rgatadi.

- **Differensial yondashuv:** bola yoshiga, qiziqishiga va o'qish tezligiga mos materiallar tanlash orqali individual rivojlanish yo'lini qo'llab-quvvatlaydi.

Kitobxonlik madaniyatiga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar bolada bir qator muhim kompetensiyalarni shakllantiradi. Jumladan, ular: **Mustaqil o'qish ko'nikmasini** rivojlantiradi — bola matn bilan mustaqil ishlash, mazmunni anglash va tahlil qilish, o'qish jarayonida o'z fikrini shakllantirishga o'rganadi. **Tanqidiy va ijodiy fikrlashni** faollashtiradi — o'qilgan asarlar mohiyatini tahlil qilish, muallif pozitsiyasini baholash va alternativ g'oyalarni ilgari surish orqali reflektiv tafakkur rivojlanadi. **Nutqiy madaniyat va tafakkur doirasini** kengaytiradi — o'qish jarayonida lug'at boyligi ortadi, muloqot madaniyati shakllanadi, og'zaki va yozma nutq aniq, mantiqan izchil bo'lishiga erishiladi. **Emotsional-intellektual**

barqarorlikni ta'minlaydi — badiiy asarlar orqali bola his-tuyg'ularni anglash, boshqarish hamda empatik munosabatni shakllantirishni o'rganadi. Natijada, kitobxonlik faoliyatini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish bola shaxsining **bilish, emotsional va ijtimoiy sohalarini kompleks rivojlantiruvchi** ta'sir mexanizmini yuzaga keltiradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, kitobxonlik madaniyatiga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar bola shaxsining **intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini kompleks qo'llab-quvvatlovchi** samarali ta'lim vositasi hisoblanadi. Mazkur texnologiyalar o'quvchini **axborot oqimini anglash, o'qilgan matndan ma'no chiqarish, mustaqil fikrlash va ijodiy izlanishga** yo'naltiradi. Shuningdek, kitobxonlik faoliyatini innovatsion metodlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonida **madaniy identifikatsiya, ma'naviy qadriyatlar va estetik didni shakllantirish** uchun muhim sharoit yaratadi. Shu sababli, kitobxonlik madaniyatiga asoslangan texnologiyalarni **maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichlarida tizimli joriy etish** nafaqat ta'lim sifati, balki shaxsiy kamolot va ma'naviy tarbiyaning yuksalishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hasanboyeva O., Xoliqova N., Ahmedova D. **Bola shaxsini rivojlantirish texnologiyalari.** — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
2. G'ofurova D., Qodirova D. **Maktabgacha ta'lim psixologiyasi.** — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Karimova V.M. **Bola shaxsining ijtimoiylashuvi va ma'naviy rivojlanishi.** — Toshkent: Universitet, 2020.
4. Shodmonova Sh., Raxmatova M. **Pedagogik innovatsiyalar nazariyasi va amaliyoti.** — Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2022.
5. Yuldasheva D. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'qish motivatsiyasini shakllantirish.** — "Pedagogika" jurnali, №2, 2021.
6. UNESCO. **Reading in the Digital Age: Teaching and Learning in the 21st Century.** — Paris: UNESCO Publishing, 2020.
7. OECD. **The Future of Education and Skills: Education 2030 Framework.** — Paris, 2019.
8. Vygotsky, L.S. **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.** — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.